

MADŽIDA MAŠIĆ
(Sarajevo)

JEDNA MERSIJA MUHAMEDA NERKESIJE

Ključne riječi: divanska književnost Bošnjaka, Muhamed Nerkesija, elegija.

Misao o smrti je problem koji zaokuplja čovjekov um vijekovima. Smrt je nešto što će iskusiti svako biće, ona je neizbježna. Elegije, pjesme koje izražavaju bol zbog smrti drage osobe i prolaznosti života, u osmanskoj književnoj tradiciji zauzimaju važno mjesto. Ako se kratko osvrnemo na uzroke nastanka i ranu fazu elegija / tužbalica, vidjećemo da u središtu svega stoji čovjekova potreba da, prije svega, na dostojan način iskaže svoju žal zbog smrti voljene osobe, zatim, kako je to slučaj prvenstveno u predislamskoj književnoj tradiciji, a potom i u perzijskoj i osmanskoj književnoj tradiciji, da se istaknu sve lijepe osobine koje je preminuli posjedovao.

Predmet ovog rada jeste elegija koju je povodom smrti svog učitelja Kafzade Čelebija spjevao sarajevski pjesnik Muhamed Nerkesija.

OSVRT NA NASTANAK ŽANRA ELEGIJE U DIVANSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Prema mnogim izvorima elegije su prva književna vrsta u većini svjetskih kultura. Elegija je po definiciji pjesnička forma koju "odlikuju elegični, melanholični lirski ton, dok njome dominira tema smrti, tj. pjesničke meditacije o tragičnim vidovima života."¹ Struktura elegije sadrži pohvalu, sjećanje i žaljenje za umrlim, neposredno obraćanje mrtvom da se vrati i otrgne od smrti. Kod svih naroda sačuvana je ustaljena i nepromjenjiva forma elegije, sa šablonskim stihovima, formulama te tužnom, otegnutom i jednoličnom melodijom, što olakšava produkciju

¹ Tanja Popović, *Rečnik književnih termina*, Logos Art, Beograd, 2007., str. 176-178.

novih pjesama ovog žanra. U historijskom razvoju žanra mersije/elegije u okviru književnosti orijentalno-islamskog kruga poznato je da je na Arapskom poluotoku u predislamskom periodu tradicija pjevanja tužbalica bila vrlo raširena. “Kod starih Arapa postojao je običaj da, nakon što žene oplaču mrtvoga, neko iz pjesnikove porodice ili plemena spjeva mersiju te da se jednom pjesmom sjeti svih vrlina i dobrih djela umrle osobe.”² U predislamskoj turskoj književnosti postojale su pjesme pod nazivom *sagu* i *ağıt*. Prema podacima koje navodi F. Köprülü, ove forme (*sagu*) pisane su u formi kit’e (kit’a) koja se sastoji od četiri polustiha (misra’a) od 7 ili 8 slogova. Sva četiri misra’a mogla su biti spjevana u jednoj rimi, mada postoje i primjeri kada treći polustih ima drugačiju rimu. Ove su pjesničke forme bili izrazito duge, što ih je činilo pogodnim za izvođenje na pogrebnim ceremonijalima³ koji su bili među najvažnijim u životu turskog predislamskog društva.

Forma *ağıt*, iz koje se kasnije razvila mersija, nastavila je egzistirati kao zasebna forma u narodnoj književnosti.

Nakon što su Turci primili islam, dolazi do korjenitih promjena u pjesničkim formama i vrstama, baš kao što dolazi do promjena i na drugim poljima. Kasnije, s nastankom divanske književnosti, počinje se koristiti naziv *mersija*.⁴

Mersija je u divanskoj književnosti poezija, lirika spjevana s namjerom da se izrazi tuga koja se osjeća poslije nečije smrti, istaknu vrline umrloga, te da pjesnik ukaže na svoju povezanost s umrlim. Ove forme polako dostižu i izvanredan nivo u pogledu estetike i zauzimaju važno mjesto u svjetskoj književnosti. Često su napisane s mnogim pretjerivanjima u pohvali državnika⁵ i istaknutih pojedinaca društva, baš kao što je to slučaj i sa medhijom.⁶ U pogledu sadržaja u mersijama predislamskih Arapa nikada nema govora o životu poslije smrti. Ukoliko su

² Gencay Zavotçu, “Mersiyeinin tarihçesi hakkında”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 13, Erzurum 1999, str. 169-173.

³ Ovi se ceremonijali u literaturi na turskom jeziku često spominju kao *Yuğ törenleri*.

⁴ *Ratā* (ar.) – žaliti, tugovati, naricati za, oplakivati, spjevati tužaljku, elegiju, održati posmrtni govor; *Ratīya* – oplakujući nabrajati lijepa svojstva i zasluge /muža-žene/. Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, El-Kalem, Sarajevo 1997, str. 512.

⁵ Elegije su u većini svjetskih kultura uglavnom spjevane u čast državnika i velikodostojnika. Vojislav M. Đurić iznosi svoje viđenje ove pojave: “...Sama ta okolnost da se naricalo i za carevima i velikodostojnicima ukazuje jasno na to da treba računati sa duboko ukorenjenim običajem koji se dugo pre toga morao vršiti u narodu.” Vojislav M. Đurić, *Tužbalica u svjetskoj književnosti*, Beograd 1940, str. 9.

⁶ Medhija – pjesma pohvalnica, panegirik, vrlo zastupljena forma u klasičnoj arapskoj književnosti. U početku je činila sastavni dio kaside, da bi se kasnije izdvojila kao zasebna pjesnička vrsta.

ispjevane za nekoga ko je ubijen, u njima se obavezno spominje osveta. Što se forme tiče, mersija je neodvojiva od kaside. Umjesto nesiba⁷ nailazimo na dio u kojem preovladavaju bol i tuga zbog smrti voljene osobe. Zatim slijedi pohvala spomenutoj osobi. Mersije su pjevane u formi kaside isključivo zbog činjenice što je ova pjesnička forma bila osnovna. U ovom periodu su uglavnom žene bile te koje su pjevale tužbalice.

Kao najpoznatija autorica mersije u arapskoj književnosti u literaturi se najčešće spominje Hansa. Ona je živjela u periodu prije i neposredno nakon pojave islama. Postala je poznata po tužbalici spjevanoj povodom ubistva njena dva brata, Sahra i Muavije, u plemenskom ratu. Pojavom islama nastojala se dokinuti arapska narodna tradicija naricanja, u skladu s riječima Božijeg poslanika: “Nije od nas onaj ko se udara po licu, cijepa odjeću i oplakuje džahilijetskim oplakivanjem.”⁸ Dakle, islam nije odobravao manifestacije kojima su se u predislamskom periodu ispoljavala osjećanja žalosti za preminulim, zato što naricanja predstavljaju protivljenje Božijoj odredbi.

Kada govorimo o nastanku ovog žanra u perzijskoj književnosti, možemo reći da su primjeri prvih poznatih mersija u perzijskoj književnosti one koje je napisao pjesnik Rudeki (u. 940), odnosno dvije pjesme pod imenima *Ebu’l Hasan-i Murâdî* i *Şehid-i Belhi* za koje nam nije poznato kome su posvećene. Mersije ovog prvog perioda nose opće karakteristike perioda u kojem su nastale. Poezija je napisana čistim i jednostavnim stilom, bez neumjesnog pretjerivanja i izvještačenosti. Pjesnici izražavaju iskrene osjećaje. Ovisno o tome povodom čije su smrti spjevane, mersije u perzijskoj književnosti dijele se u tri grupe: one koje su napisane povodom smrti vladara, mersije spjevane državicima i mersije spjevane vjerskim velikanima i bližnjima. Većinu ovih mersija spjevali su dvorski pjesnici, među kojima su najznačajniji Ferruhi, Enveri i drugi. Naravno, nisu samo dvorski pjesnici pisali pjesme. Najpoznatija među njima je ona koja pripada Sadiju.

⁷ *Nesib* – uvodni dio kaside koji obično sadrži 15-20 bejtova. U njemu se iznosi cilj pjevanja kaside, ali pošto pjesnik obično ne počinje pjevanje kaside s pohvalom (medhijom), to njen uvodni dio (nesib ili tešbib) obično sadrži opis proljeća (bahariyye ili reb’iyye), zime (šita’iyye), ljetnih vrućina (temmuziyye), Ramazana (ramazaniyye), Bajrama (‘idiyye), perzijske nove godine – prvog dana proljeća (nevruziyye), konja (rahšiiyye), kupatila ili ljepotice – ljepotana u kupatilu (hamamiyye), ruže (verdiyye), sunbula (sunbuliyye), sunca (šemsiyye). Fehim Nametak, *Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti*, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XXVII, Sarajevo 2007, str. 192.

⁸ Buhari, Muslim. Citirano prema: Ahmed Mehmedović (prir.), *Tako je govorio Muhammed Resulullah*, DP Grafičar, Tuzla 1991, str. 334.

Prve primjere mersija u turskoj divanskoj književnosti nalazimo kod pjesnika koji su stasali u doba germijanskog bejlika. Među najznačajnijim pjesnicima 15. stoljeća su Ahmedî i Şeyhî koji su pisali mersije povodom smrti vladara germijanske dinastije. Žanr mersije u 16. stoljeću u Anadoliji doživljava pravi procvat, kako u pogledu kvantiteta, tako i u pogledu kvaliteta. Ovo stoljeće je period kada je država izrasla u veliko carstvo nastavljajući razvoj i širenje pod upravom nekoliko snažnih osmanskih vladara. Pored razvoja na političkom planu, kultura i književnost također doživljavaju veliki procvat. Prema dostupnim izvorima, skoro polovinu ukupnih književnih produkata ovog stoljeća čine mersije. Uprkos nazadovanju u osmanskome društvu, u 17. stoljeću se nastavlja napredak na polju kulture i umjetnosti započeto u ranijim stoljećima. U ovom stoljeću ne preovladavaju mersije posvećene sultanima i prinčevima nego uglavnom mersije posvećene članovima porodice i bliskim prijateljima, a značajno mjesto zauzimaju mersije napisane povodom smrti djeteta. U tesavufskoj književnosti mnogo je primjera mersija koje govore o ljubavi prema ehl-i bejtu, a posebno o tragičnoj smrti Hz. Huseina i događajima na Kerbeli.⁹ Najpoznatije među mersijama s ovom tematikom su mersije Fuzulija i Kazim Paše.¹⁰ U 18. stoljeću mali je broj pjesnika koji su pisali mersije, a među rijetkima su Hamî, Kani i Şeyh Galib. U 19. stoljeću jedini klasični predstavnici mersija su Leyla Hanım, Şeref Hanım, Yenişehirli Avni i Senih.

MERSIJA U DIVANSKOJ KNJIŽEVNOSTI BOŠNJAKA: MUHAMED NERKESIJA

Osmanskim osvajanjem Bosne i njenim stupanjem u orijentalno-islamski kulturno-civilizacijski krug, bošnjački autori počinju se školovati u velikim centrima Carstva i pisati svoja djela na orijentalnim jezicima, tako da bošnjačka književnost ovog perioda od gotovo pet stoljeća predstavlja segment i osmanske književnosti.

Jedan od najplodnijih autora 17. stoljeća je sarajevski pjesnik Muhamed Nerkesija. Spominju ga gotovo sve osmanske tezkire, što znači da je još za života stekao afirmaciju. O njemu su u svojim radovima pisali i Safvet-beg Bašagić,¹¹ Mehmed Handžić,¹² Hazim

⁹ Up.: Mehmet Arslan, Mehtap Erdoğan, *Kerbelâ mersiyeleri...*, 2009.

¹⁰ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009., str. 259-263.

¹¹ Safvet-beg Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti: Prilog kulturnoj historiji Bosne i Hercegovine*, Svjetlost, Sarajevo, str. 90-105.

¹² Mehmed Handžić, "Sarajevo u turskoj pjesmi", *Glasnik islamske vjerske zajednice Nezavisne države Hrvatske*, god. XI/1943., br. 7, Sarajevo, 1943., str. 169-174.

Šabanović,¹³ Fehim Nametak¹⁴ i drugi. Muhamed Nerkesi, poznat i kao Nergisi, bio je ne samo pjesnik, nego i najznačajniji pisac divanske prozne književnosti, kaligraf, stilista i prepisivač. Iza sebe je ostavio više djela. Najznačajnija djela su mu: *Kamsa-i Nergisī* / Nergisijevi peterci, koje čine: *al-Aqwāl al-musallama fī gazawāt al-Maslama* / Pouzdane vijesti o Mesleminim vojnama, *Kanūn ar-rašād* / Zakon pravog puta, *Mešāqq al-`uššāq* / Jaki zaljubljenih, *Iksīr-i sa`ādat* ili *Iksīr-i devlet* / Elikzir sreće i *Nihālistān* / Razgranati perivoj, te *al-Wasf al-kamil fī ahwal al-wazīr al-`adil* / Savršeni opis života pravednog vezira i *Munša`at* / Zbirka pisama. Osim ovih djela proznog karaktera, poznato je i da je Nerkesi autor nekoliko kasida i gazela među kojima je mersija što ju je spjevao povodom smrti svoga prijatelja Kafzade Fezija. Ova mersija do sada nije integralno prevedena na bosanski jezik. Istina, Safvet-beg Bašagić je u svome djelu *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti* predstavio samo nekoliko uvodnih i završnih stihova.

Kada je riječ o stilu kojim Nerkesija piše, mnogi se slažu u konstataciji da mu je stil vrlo dotjeran i da je formalna strana njegovog stvaralaštva dotjerana do perfekcije, često na štetu samog sadržaja djela, pa su zbog toga njegovi stihovi često nejasni.

FORMA I SADRŽAJ MERSIJE

Muhamed Nerkesi je svoju mersiju napisao u formi terkib-i benda, a sastoji se iz sedam cjelina od po deset bejtova (distiha). Forma terkib-i benda je procentualno najzastupljenija i najpodobnija za pisanje mersija u divanskoj književnosti. U njoj se ponavlja jedna strofa kao refren koji predstavlja vezu (bend) i čini pjesmu cjelovitom.¹⁵

Nerkesijina mersija nosi obilježja ostalih pjesama ovog žanra 17. stoljeća i po pitanju forme i sadržaja.

Kada je riječ o sadržaju mersije spjevane povodom smrti Kafzade Fezija, ona obuhvata nezaobilazne teme poput prijekora sudbini,

¹³ Hazim Šabanović, *Književnost muslimana BiH na orijentalnim jezicima (Biobibliografija)*, Svjetlost, Sarajevo, 1973., str. 226-240.

¹⁴ Fehim Nametak, *Divanska književnost Bošnjaka*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1997., str. 42-49.

¹⁵ *Terkīb-i bend* je pjesma sastavljena od više strofa (5-12). Strofe se nazivaju *hane* ili *terkīb-hane*, a između njih je veza (vasita) koju predstavlja jedan bejt. Hane zajedno sa vasitom predstavlja bend. U terkib-i bendu stih koji predstavlja vasitu se ne ponavlja. Vidi: Fehim Nametak, *Pojmovnik ...*, str. 244.

afirmativno gledanje na budućí, vječni svijet, pripisivanje negativnih svojstava ovom, prolaznom svijetu.

Dželat sudbina ote nam tog čovjeka divne naravi.

Nerkesija sudbinu naziva dželatom, pripisuje joj samo negativne osobine poput nemilosrdosti, bezdušnosti, ona nema ljudskosti, niti naklonosti prema učenim ljudima.

Središnji dio mersije pripada stihovima koji izražavaju žalost i bol pjesnika zbog gubitka bliske i drage osobe uz vrlo čestu upotrebu stil-ske figure preuveličavanja.

*Ko je taj ko sad ne bi od tuge svoju kragnu na dijelova sto pocijepao
Ko je taj ko svoje mjesto ne bi pustom prašinom učinio*

Preuveličavanje je posebno uočljivo u stihovima u kojima Nerkesija opisuje plač. Suze koje se spominju u mersijama su kao bujica, tolika da bi mogla potopiti cijeli svijet. Plač se vrlo često poredi i sa kišom i rijekom. Ta kiša je poput proljetne jaka i stalna.

*Svi su njegovi prijatelji i sami poput bašte narcisa
Liju bujicu suza, od nje more će nastati*

U posljednjem dijelu, pjesnikove dobre želje upućene su u dva smjera: s jedne strane, pjesnik čini dovu da se Uzvišeni Bog smiluje duši preminule osobe, da mu da vječni smiraj i da mu staništem učini Džennet. S druge strane, onima koji ostaju iza preminuloga, pjesnik želi da pronađu utjehu, moli Boga da im podari strpljenje i snagu da podnesu bolni gubitak.

*U blizini njegovog prisustva, na tratini čiste milosti nek je
Do Dana krijamskoga neka je u društvu hurija i gilmana.*

Pored ovih tema, često se u mersijama možemo sresti sa stihovima pohvale preminuloga, isticanja njegovih vrlina, u skladu sa društvenom pozicijom i funkcijom koju je obavljao. Ova mersija, osim što ističe vrline koje se odnose na učenost umrloga, njegovu sposobnost, spominje i njegova pjesnička umijeća. Razlog tome vjerovatno leži u slijedećoj konstataciji: "Tuga zbog nenadoknadivosti i praznine što svijetu ostaje odlaskom učena čovjeka polučuje katkad slike hiperbolizirane do apokaliptičnih vizija. Posredno to govori o visokom vrednovanju znanja i

učenosti u osmanskoj Bosni.”¹⁶ Ova je mersija stoga posebno vrijedna jer odražava odnos ne samo pojedinca, nego i kolektiva prema učenim ljudima koji su – kako i sam Nerkesija u svojim stihovima kaže – “stub učenosti”, “sultan svijeta”, “dijete učeno, slavno i časno” i sl.

Nazivi nebeskih tijela i biljaka nose posebnu simboliku, tako da su česti u brojnim primjerima mersija. Ptice koje se spominju u mersijama kao one koje suosjećaju u žalosti su slavuj i grlica. U ovoj vrsti pjesama sve stvoreno suosjeća s pjesnikovom tugom tako što oblači odjeću žalosti.

MERSIYE-I NERGÎSÎ EL-BOSNEVÎ BERÂÿ-I
VEFÂT-I KÂFZÂDE EFENDI

I

*Dönmesün çarh-ı felek hâk ile yeksân olsun
Togmasun mâh-ı cihân ol dahi pinhân olsun
Dilerin yirlere geçsün bu kühen-kâh-felek
Hâne-i hâtır-ı yâran gibi virân olsun
Esmesün bâd-ı sabâ tâb-ı temûz-ı gam ile
Çemenistân-ı cihân külhân-ı sûzân olsun¹⁷
Yagmasun bir dahi nisân-ı amânî câna
Hâsılı murg-ı dili sebze-i hirmân olsun
İttihâd eylesesün birbiriyle varaki
Sünbül-âsâ gül-i ra'nâ da perişân olsun
Gülşen-i âlemi şimden giru n'eyler âdem
Biz çekildük gerek ol ravza-i ridvân olsun
Tevbeler tıyş u deme sabr idelüm nîş-i gama
Tarab-âbâd-ı cihan kulbe-i ahzân olsun
Girmesün kûşemize zezeme-i şevk u sürûr
Dehr pür velvele-i nevha vü efgân olsun
Kıydı bir zât-ı kerem-pîşeye cellâd-ı felek*

¹⁶ Vedad Spahić, “Poetski vrhunci islamske epigrafike u Bosni i Hercegovini”, u: *Tekst, kontekst, interpretacija: Ogledi iz književnosti Bosne i Hercegovine*, Centar za kulturu i obrazovanje Tešanj, DOO Grafičar Tuzla, Tuzla Tešanj 1999, str. 57.

¹⁷ Ova tri početna stiha u prijevodu Safvet-bega Bašagića glase:

Nek se ne okreće nebeski svod, nek se sravni sa zemljom, nek se ne rađa sunce na svijetu i ono neka se sakrije!

U koji kat zemlje hoće neka ode ovaj stari nebeski čardak, neka opusti kao kuća sjećanja prijatelja!

Neka ne puše jutarnji lahor julijskom svježinom, svjetska livada neka postane gorući ćulhan!

*Nice bu hasrete sabr itmege imkân olsun
Kimdür ol kim yakasın derd ile sad çâk itmez
Kimdür ol kim yirini şimdi tih-i hâk itmez*

II

*Kim alur destine şimden giru levh u kalemi
Meger ol kimse ki tahrîr ide ahvâl-i gamı
Nice gam âteş-i can-sûz-ı musîbet ki yakar
Kemterîn şu 'lesi nişân-ı harîm-i İremi
El-hazer şevk u tarabdan ki harâm itdi bize
Hükm-i devrân-ı sitem-pişe mey-i ıyş u demi
Meclis-i ünsümizi basdı meded şahne-i gam
Hâke dök bâde-i nâbı yire çal câm-ı Cemi
Zehr-i âlemkeş-i hasretle geçinsün ahbâb
Dest-i devran yine tayy itdi simât-ı keremi
Taşlarla dögünürsek yeridür andukça
Seng-i dergâh-ı mu'alla-nı veliyyü'n-ni'ami
Kâfzâde Çelebi gibi vücûda ne revâ
Dehrün ankâsı iken cây ide gâr-ı ademi
Ey felek bu ne mürüvvet bu ne insâf olsun
Hâke pest eylesün öyle bir âlî-himemi
Hey meded hey ne aceb kıydun o kân-ı kereme
Hay meded nice helâk itdün o Hâtem-şiyemi
Dün-perver felekâ sende mürüvvet yog imiş
Ehl-i irfâna derûnunda muhabbet yog imiş*

III

*N'eyledün âkıbet ol pâdişeh-ı irfâni
Tagılup gitdi bozuldı mı anun dîvânı
N'oldı huddâmı o dergâh-ı felek mertebenün
Kapanup kapısı tagıldı mı hep erkânı
Rûh-ı pâki koyıcak hâne-i cismün hâlî
Beyt-i ma'mûrîne yüz tutdı o dem vîrânî
Çekdi ol dergeh-i âliye anâkib perde
Cây-i âsâyiş-i bûm oldı bülend eyvânı
Gitdi tâvûs-sıfat cilve kılup bendeleri
Şimdi sahnında ider zâg u zagan cevâlânı
Toymadı gitdi yazık hân-ı şebâba gerçi
Der miyân itmiş idi ni'met-i bî-pâyânı
Şemle sarındı cihân dime tulû' itdi güneş*

Karalar giydi zaman sanma şeb-i zulmânî
 Ben ümîd eyler iken tehniyyet-i ikbâlîn
 Dehri gör mersiye-gûy itdi dil-i nâlânî
 Bilmeyüp kadr-i celîlün diye feryâd ideler
 Taşlarla döginüp ağlaşalar yârânî
 Hey meded ehl-i dile özge musîbet oldı
 Özge gam özge belâ özge felâket oldı

IV

Nice oldı o kerem-pîşe-i devran bilelüm
 Nice oldı o şeh-i mülk-i irfan bilelüm
 N'eyledün ey felek ol zât-ı kerîmü 'ş-şânî
 N'eyledi sana o mahdûm-ı sühandan bilelüm
 Ne idi cürmi anun lutf u keremden gayrı
 N'oldu ol bî-günehe bâ'is-i udvân bilelüm
 Kim bilür kadrini şimdengirü suhendânun
 Kim olur müşteri-i cevher-i irfân bilelüm
 Kim olur mâil-i nev-güfte-i nagz-ı şuarâ
 Kim ider ragbet-i cem'iyet-i yâran bilelüm
 Haber alsak acabâ şimdi ne âlemde ola
 Niye meşgûl iki ol fâzıl-ı devran bilelüm
 Uydu mı meşreb-i pâkîne hevâ-yı cennet
 Hidmetin ide mi hûri ile gılmân bilelüm
 Makdemin gûş idicek geldi mi istikbâle
 Önüne düşdi mi bin şevk ile Rıdvân bilelüm
 Hâb da gelmez göze kim düşde cemâlin görelüm
 Haşre dek böyle turur mı gam-ı hicran bilelüm
 Nic'olur hâlimüz âhir bu gam-ı firkat ile
 Gayrı bilmem ben ölem gibi hele hasret ile

V

Tokınup başuma bir gürz-i girân-ı mâtem
 Dâlveş kâmetümi eyledi bir darb ile ham
 Bir dahi nic'olalum râst-rû râh-ı safâ
 Nice mümkün reh-i ikbâle idem vaz'-ı kadem
 Âh kim oldı yine taht-ı mekârim hâli
 Eyledi terk-i cihan gitdi o sultân-ı kerem
 Kim virür memleket-i nazm-ı me'ânîye nizâm
 Kim ider zâbita-i ma'rifeti müstahkem
 Kim ider bir dahi icrâ-yı kavânîn-i sehâ

Kim ider bir dahi ihyâ-yı rüsûm-ı Hâtem
 Hoş-hairâb eyledi mülk-i dili seyl-âb-ı keder
 Hoş-fitil virdi metâ-ı taraba âteş-i gam
 Dîde-i devr-i zaman mislini görmek heyhât
 Nice bin yıl dahi ger devr ide nîl-i târem
 Bâd-ı âhum yine bir velvele virdi dehre
 Ey yıkılmaz tayanur künbed-i çarh-ı a 'zam
 Ne aceb birbirine girmeye bünyân-ı felek
 Ne aceb zîr ü zeber olmaya tarh-ı âlem
 Ne güne katlanur âyâ yire geçmez gerdûn
 Gâlibâ oldu ana âh-ı sehergâh sûtûn

VI

Âh mahdûm-ı hünermend-i kerîmü 'ş-şânûm
 Âh izzetlü sa 'âdetlü efendüm cânûm
 Fukarâ dostı kerem-kâr-ı Âli-mânendüm
 Ehl-perver suhenârâ-yı celî-unvânûm
 Âh sensüz n 'ideyin ben bu fenâ dünyâda
 Âh hasretle kodun bendelerün sultânûm
 Âh o demler kanı kim dâhil olup meclisüne
 İltifâtun görüp eylerdi hased akrânûm
 Âh o günler kanı kim hizmet-i dergâhunla
 Şâh-ı devrâna beraber görünürdi şânûm
 Kanı ol şeb ki idüp da 'vet-i yârân-ı suhen
 Her birine buyururdun gel efendüm cânûm
 Döndi pervîn iken ahbâb benâtü 'n-na 'şe
 Taht arz olduğu dem cây-ı meh-i tâbânûm
 Rûzgâr itdi bu dem şem '-i ümîdüm mürde
 Tutsa âfâkı n 'ola dūd-ı dil-i sūzânûm
 Cüst ü cū itmek için âlem-i bâlâda seni
 Turmaz eflâke çıkar nâle ile efgânûm
 Hak bilür sencileyin zât-ı kerîme ne revâ
 Arş-ı a 'lâ var iken arsa-i anber ola câ

VII

Hak teâlâ yirini cennet-i a 'lâ itsün
 Cây-ı âsâyışını sâye-i tûbâ itsün
 Dehrden alımadı kâm u ömrden behre
 Hak murâdâtını ukbâda müheyyâ itsün
 Toymadı seyrine gülzâr-ı cihânun bârî

*Gülşen-i dilkeş-i Firdevsi temâşâ itsün
 N'ola düşdiyse cüdâ zümre-i ahbâbından
 Anda ecdâdını Hak yâr-ı ehibbâ itsün
 Bunda mu 'tâdı kerem olmuş idi anda dahi
 Dilerin kâide-i lutfını icrâ itsün
 Kendiden sonra gelen halka şefâat kılsun
 Cümleyi dâhil-i Firdevs-i mu 'alla itsün
 Bâg-ı Firdevs-i Berin oldı ana menzilgâh
 (...?) gayrısı bu rütbeyi peydâ itsün
 Cümle yârân bile Nergîsî-i zâr gibi
 Seyl-i eşkin akıdup yaşını deryâ itsün
 Biz masiyyet-gede-i dehrde çekdikçe elem
 Ol safâ-yı ni'am-i Cennet-i Me'vâ itsün
 Kurb-ı hazretde çemen saffa-i rahmetde müdâm
 Hûr u gilmân ile sohbet kıla tâ rûz-ı kıyâm*

/Prijevod/

MERSIJA NERKESIJE BOŠNJAKA
 POVODOM SMRTI KAFZADE-EFENDIJE

I

*Neka se svod nebeski okretati prestane, sa zemljom nek se u
 potpunosti sastane
 Mjesec nek se na ovom svijetu rađati stane, i on skriven nek postane
 Želim da u zemlju propadne ovaj oronuli dvorac nebeski
 Da postane ruševina kuće spomena na prijatelja
 Nek ne puše jutarnji povjetarac sa vrelinom julske tuge
 Nek se livada ovog svijeta u ognjište razbuktalo stvori
 Nek dušu više nikad ne rosi milost aprilska
 Na kraju u lišće lišenosti nek se stvori ptica srca
 Nikada više nek ne bude isto njeno lišće
 Neka i krasni cvijet poput zumbula propadne
 Šta će odsada čovjek ružičnjak svijeta
 Trebalo bi da se strpimo, nek bude ridvan te bašče
 Pokajmo se i strpimo nad životom i trnjem tuge
 Neka vječno veselje postane mjesto tuge
 Neka među nas više ne ulazi zemzem voda veselja i radosti
 Cijeli svijet neka oplakuje i tuguje silno
 Nebeski dželat dokrajči nam tog čovjeka divne naravi
 Kamo sreće da možemo istrpiti tu čežnju
 Ko je taj ko sad ne bi od tuge svoju kragnu na dijelova sto pocijepao
 Ko je taj ko svoje mjesto ne bi pustom prašinom učinio*

II

*Neka se odsada neko prihvati tahte i pera
 Makar neko da opiše ta stanja teška
 Neka vatra tuge i vrelina duše spali nesreću
 Najmanji plamen znak je svetog vrta džennetskog
 Pazi, nas je radost i veselje u haram uveli
 Sud svijeta nepravedan je, a vrijeme i život samo vino
 Upad u sjedjeljku prijatelja naših, avaj, napao je čuvar tuge
 Prospi u prašinu čisto vino, o zemlju tresni čašu Džemovu¹⁸
 Prijatelji, neka čežnja prođe uz opojne otrove
 Opet je ruka vremena prekrila trpezu milosti
 Da se udaramo kamenjem i treba svaki put kad se spomene
 Taj prvi među dobrima, visokodostojanstveni u dergahu
 To priliči stvorenju poput Kafzade Čelebija
 Dobročinitelj načini mjesto feniksu¹⁹ vremena
 O sudbino kakva je to ljudskost, kakvo dobročinstvo
 Učinila si da tako marljivo stvorenje nestane sa lica zemlje
 Aman, čuda li šta zbi se sa izvora časti
 Ti ljudskosti nemaš o sudbino što dušmane ljubiš
 U tebi nema naklonosti prema ljudima spoznajе*

III

*Što učini kraj onom sultanu spoznajе
 Rasprši i uništi taj skup učenih
 Šta je bilo sa sluga iz onog dergaha s nebeskih visina
 Zatvoriše se sva vrata i rasuše sve potpore
 Staviće čist ruh u praznu kuću tijela
 Ta ruševina svijeta postaće Kaba (Hram časni)
 Ispletoše zastor pauci za taj dergah visoki
 Mirni dom sovin postadoše njegovi veliki dvori
 Napusti nas onaj s osobinom pauna što sluge svoje razigrao je*

¹⁸ Cam-ı Cem – Džemova čaša. Po legendi, Džem je izumitelj vina, a njegova čaša je također predmet legendi. Ona je načinjena od sedam metala. Nazivana je giti-numa ili cihan-numa što znači “onaj koji pokazuje, otkriva svijet” jer se u njoj ogleda cijeli svijet. Kako Džem simbolizira dragog, njegova čaša simbolizira usne.

¹⁹ Feniks ili Anka – velika ptica koja živi na planini Kaf. Po predanju ženka ove ptice se pojavila u vrijeme Musa a.s. (Mojsija). Anka/feniks je ptica koja leti jako visoko i nigdje se ne spušta. Pošto ima boju trideset ptica naziva se si murg ili si reng. U tesavvufu je simbol savršenog čovjeka. Može zadobiti svaki materijalni oblik i prisposobljuje se velikim muršidima. (F. Nametak, *Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, str. 35.)

*Sada se scenom šepuri samo gavran crni
 Nije se zasitio svratišta mladih, otišao je, šteta
 U sredini stavi blagodati bezbrojne
 Svijet bi osvijetljen žutom svjetlošću svijeće, dok sunce bi zašlo
 Svijeća zasvijetli, ne reci pojavi se sunce
 Vrijeme je odjenulo crninu, ne misli da je noć to crna
 Kad se ponadah da sam u susret čestitanju
 Gle sudbine, onaj što žalopojku izriče srce rastuži
 Jecaji jadikuju jer ne znaju odredbu uzvišenu
 Dok plaču, prijatelji mu se kamenjem udaraju
 Upomoć, čovjeku srca to je poseban udes
 Drugačija je to tuga, nevolja drugačija, nesreća drugačija*

IV

*Da nam je samo znati koliko li je darežljiva sudbina
 Da nam je znati samo koliko li je bilo sultana spoznaje
 Sudbino, šta to učini časnom i milostivom čovjeku
 Da mi je znati samo šta ti skrivi to slatkorječivo dijete
 Šta je njegova krivica kad je on čista milost i dobrotu
 Šta je uzrok tvog neprijateljstva prema bezgrešnome
 Ko bi znao šta sudbina je tog slatkorječivog čovjeka
 Ko će postati kupac tog dragulja spoznaje
 Ko će postići novi izraz i pjesnički manir
 Ko će postati novi miljenik društva i prijatelja
 I da saznamo šta sada svijet da čini
 Da nam je znati zašto su zabrinuta ona dva velikana ovog vremena
 Pa zar taj čovjek ispravni ne zasluži džennet
 Da mi znati jesu li mu sluge hurije i gilmani
 Čuće se za tvoj povratak, da li ti je u susret došao Ridvan²⁰
 Da mi je znati da li je Ridvan pred njega sa velikom žudnjom pao
 San ne dolazi na oči, da nam je u snu vidjeti tvoju ljepotu
 Pa hoće li ova tuga rastanka trajati sve do ponovnog nam okupljanja
 Samo u tuzi rastanka kraj je stanju ovom
 Više ne znam ništa osim da umrem s čežnjom*

V

*Žalost nas je poput topuza velikog pritiska
 Grana mog stasa se iskrivila
 Kako da još jednom ostanemo uspravni na putu pravom*

²⁰ Ridvan – melek čuvar džennetske kapije

Pa kako bih ponovo putem sreće zakoračati mogao
 Ah, ko će opet biti na tom prijestolju časnom
 Taj sultan milosni napusti ovaj svijet
 Ko će doseći do svih značenja carstva stihova
 Ko će biti čuvar utvrde znanja
 Ko će još jednom rasuti sve darežljivosti zakone
 Ko će još jednom oživjeti put Pečata poslanstva
 Carstvo srca ispuni bujica žalosti umjesto vode dobrote
 Do imetka i veselja poput fitilja doprije vatra tuge
 Ah, kakva šteta što oko svijeta sličnog više neće vidjeti
 Hiljade godina da se vrati svijet bi bio samo otisak što
indigo ga pravi

Vino mog uzdaha ponovo je zbunilo vrijeme
 Eh, izdržaće kupola velikog svoda nebeskog
 Koje je čudo da se ne zavade građevine nebeske
 Kakvog li čuda da se zemlja u potpunosti ispretura
 Do kada će više trpjeti, pa zar se svod nebeski sa zemljom
neće sastaviti

Čini se da je stub koji ga drži bolni uzdah u zoru

VI

Ah, dijete učeno, slavno i časno
 Ah dušo moja čista i sretna
 Prijatelj je siromašnih poput časnog Alija
 Miljenik ljudi, onaj što pravilno govori i dostojanstveni
 Šta bez tebe da radim na ovom jadnom svijetu
 Ah, u čežnji me ostavi sultane moj
 Ah, ko će sada ući u taj skup odabrani
 Moji prijatelji što samo laskanje i lukavstva čine
 Ah, gdje su ti dani kad si služio u dergahu
 Kada si kao da si sultan svijeta izgledao
 Gdje su one noći kada si među pozvanim društvom govorio
 Svakom od njih si "Dođi" – sultane moj poručivao
 Kad se prijatelji još dok su u Plejadi bili u zvijezde padalice pretvoriše
 U vrijeme kad se prijestolje (svjetlosti) podastire, o moj položaju
mjeseca sjajnog

Sudbina mrtvom učini svjetiljku nade moju
 Stalno plamti moj uzdah iz srca iako je stalno na obzorju
 Kako bi te našao u ovom svijetu nesreća
 Moj se vapaj vinu u nebesa
 Uzvišeni zna što priliči časnom biću poput tebe
 Kada bude na aršu uzvišenom, biće zemlja mirisna

VII

*Neka mu Uzvišeni podari visoko mjesto u Džennetu
Neka mu mjesto mira bude u hladu Tuba drveta
Od vremena ne uze ni mrvu života ni želja
Neka mu Uzvišeni na onom svijetu ostvari želje
Nije se nauživao makar gledanja u ružičnjak svijeta
Neka bude uživao u posmatranju zasebnog ružičnjaka Firdevsa
Šta ako je otišao daleko od skupine svojih prijatelja
Sada neka mu Uzvišeni podari društvo među njegovim djedovima i voljenima
Ovdje mu je običaj bio milost a još i tamo
Želim da sprovodi propise svoje darežljivosti
Neka bude oprošteno i onima što ga slijede
Neka svi budu uvedeni u uzvišeni džennet
Neka mu je prebivalište sveti vrt dženetski
(...?) neka se njegov položaj otkrije
Svi su njegovi prijatelji i sami poput bašte narcisa
Liju bujicu suza, od nje more će nastati
Tugujemo u svijetu neposlušnosti i prosjaštva
Neka je to čisto biće u Uzvišenom Džennetu
U blizini njegovog prisustva, na tratini čiste milosti nek je
Do Dana kijametskoga neka je u društvu hurija i gilmana.*

IZVORI I LITERATURA

Izvor

Mersiye-i Nerkes-zāde berāyi vefāt-ı Kāf-zāde, GHB R-6809 (L. 7 141a-142b); Vidjeti: *Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa*, sv. IV, obradio Fehim Nametak, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo 1998, 286.

Literatura

- Bašagić, Safvet-beg, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti: Prilog kulturnoj historiji Bosne i Hercegovine*, Svjetlost, Sarajevo 1986.
- Dilçin, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- Đurić, Vojislav M., *Tužbalica u svetskoj književnosti*, Beograd 1940.
- Handžić, Mehmed, "Sarajevo u turskoj pjesmi", *Glasnik islamske vjerske zajednice Nezavisne države Hrvatske*, god. XI/1943, br. 7, Sarajevo 1943, str. 169-174.
- İsen, Mustafa, *Acıyı Bal Eylemek: Türk Edebiyatında Mersiye*, Akçağ, Ankara 1994.
- Nametak, Fehim, *Divanska književnost Bošnjaka*, Posebna izdanja XXI, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo 1997.
- Nametak, Fehim, *Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti*, Posebna izdanja XXVII, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo 2007.
- Popović, Tanja, *Rečnik književnih termina*, Logos Art, Beograd 2007.
- Spahić, Vedad, "Poetski vrhunci islamske epigrafike u Bosni i Hercegovini", u: *Tekst, kontekst, interpretacija: Ogledi iz književnosti Bosne i Hercegovine*, Centar za kulturu i obrazovanje Tešanj, Grafičar Tuzla, Tuzla–Tešanj 1999.
- Šabanović, Hazim, *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima (Bibliografija)*, Svjetlost, Sarajevo 1973.
- Zavotçu, Gencay, "Mersiye'nin tarihçesi hakkında", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 13, Erzurum 1999.

JEDNA MERSIJA MUHAMEDA NERKESIJE

Sažetak

Ovim radom predstavljena je, i na neki način, osvjetljena mersija koju je sarajevski pjesnik Muhamed Nerkesija napisao povodom smrti svoga bliskog prijatelja, alima i kadije Kafzade Fezija. U prvom dijelu rada dat je opći pregled razvoja elegijskog žanra u književnostima orijentalno-islamskog kruga. Elegije, pjesme koje izražavaju bol zbog smrti drage osobe, prolaznosti života, u osmanskoj književnoj tradiciji

zauzimaju važno mjesto, a u većini svjetskih kultura elegije su prva književna vrsta. U divanskoj se književnosti ovaj žanr naziva mersiija. To je poezija, lirika spjevana s ciljem da se izrazi tuga koja se osjeća poslije nečije smrti, istaknu vrline umrloga, te da pjesnik ukaže na svoju povezanost sa preminulim.

U središnjem dijelu fokusirali smo se na karakteristike forme i sadržaja ove mersiije, koji ujedno predstavljaju opće karakteristike pjesama ovog žanra. U posljednjem dijelu predstavljena je spomenuta mersiija i dat je njen integralan prijevod.

A MERSIYA BY MUHAMED NERKESIJA

Summary

This work presents in a new light a mersiija, poem written by Muhamed Nerkesija, poet from Sarajevo, upon the death of his close friend, alim and qadi Kafzade Fejzi. First part of the paper gives a general review of the development of elegiac genre in the literatures of the Oriental and Islamic circle. Elegies, poems expressing the pain because of the death of a dear person, transitoriness of life, in Ottoman literary tradition have a prominent place, and in the most of the world cultures elegies are the primary literary genre. In diwan literature this genre is called mersiija. It is poetry composed with a goal to express the sorrow felt after somebody's death, and in order to point out the virtues of the deceased, and for a poet to indicate his relationship to the deceased.

In the body part of the paper, we have focused on characteristics of form and content of this mersiija which are in general the main characteristics of the poems of this genre. In the last part we present the mentioned mersiija and give its integral translation.

Key words: Divan poetry of Bosniaks, Muhamed Nerkesi, elegy.